

לשעה? הוא מוצא עצמו נגרר לתוך העולם שביקש להכחידו. כאשר מסבכים את הערכים המוחלטים במלחמה או במאבק מדיני, ללא הסתייגויות, יש בכך משום בגידה מסוימת בערכים אלו. רצוי היה לשמר איזה חלק, את המיטב שבנו, אפילו מהמאבקים הנעלים ביותר. המחשבה היהודית הדתית אינה מהססת למתוח ביקורת על לוחמים אלה, עטורי הנצחון. היה זה מהלך מסוכן של החשמונאים, להחזיק בבת אחת בכהונה ובעוצמה המדינית. חכמי התלמוד מזהים ומוקיעים את הסכנות הכרוכות אפילו באלימות מוצדקת.

אותם חכמי התלמוד שהכניסו את חנוכה למעגל חגי השנה היהודית, ואשר על פי הדרכתם אנו מקיימים מידי שנה את מצוות הדלקת הנרות, אינם דנים בהסטוריה של החשמונאים. הם מזכירים אותם רק בדרך אגב. התלמוד שותק ביחס לשחרורם הלאומי של ישראל בתקופת יהודה המכבי, למעט פרשה מסוימת הנזכרת במדרש אגדה במסכת שבת כא/ב¹.

"מאי חנוכה דתנו רבנן בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה"².

אם כן, עבורנו, חנוכה היא הפלא של אור שהוא עשיר יותר מהדלק המזין אותו, הפלא של 'ותר' הנולד מן ה'פחות', הפלא של התעלות דבר מעל עצמו. גם מלחמתם של החשמונאים היא אור כזה, המנותק ממקורותיו החומריים. אולם דברי התלמוד משיבים למלחמה לאומית – מלחמה המגינה על תרבות – את אופקו הנצחי של נס. מדובר בנס היומיומי של הרוח, הקודמת לתרבות. זוהי שלהבת ההולכת ומתלהטת

משך שמונה ימים דלקו נרות חנוכה בבתי היהודים. אורם הלך וגבר לאיטו, כקצבו של משפט מוזיקלי ההולך ונבנה אל שיאו. אור אחד בלילה הראשון, שני אורות למחרתו, שלושה אורות ביום שלאחריו, וכך הלאה עד לזוהר האדיר של הלילה השמיני. עד ללילה המוזר והמסתורי העוטף את המנורה אחרי אותו שטף אור אחרון. אלא שאור זה ההולך ומתעצם, שונה מהאש הבוהקת באח¹. זו האחרונה מאירה ומחממת את חוג המשפחה. גם כאשר הוא פותח את חיבוקו המזמין לעוברי אורח, ההבטחה הנישאת על כנפי להטו של האח היא הבטחה של שעות נחת והנאה בתוך ביתנו פנימה, מאחורי דלתיים מוגפות.

נרות חנוכה מאירים אל החוץ. ההלכה מחייבת להניחם שם, במקום בו פתוח הבית לרשות הרבים, בו משיקים החיים הפרטיים לחיי הציבור. נרות אלו אינם מאירים עבור משפחה אחת, אף לא עבור עם אחד – הם נושאים מסר לכל. אין הם מזמינים למפגש אינטימי, אלא מפרסמים הם נס. מהו מסר זה? מה הוא נס זה? האם מדובר במעשי הגבורה הצבאיים הגדולים של יהודה המכבי במאה השניה לפני ספירת הנוצרים? האם מדובר בנצחוננו על אנטיוכוס אפיפנס, כובש יהודה, רודף הדת, מחלל המקדש? מאז ומעולם היה בגבורתם של קומץ אידיאליסטים המורדים במעצמה פוליטית עולמית כדי לרומם את הדמיון היהודי העממי. זכר אותו מאבק ואותו נצחון מחמיאים לגאוותנו הלאומית; אך מאשרים גם את אמונתנו בעליונותו של החלש הבוטח בצדקת דרכו, על החזק הבוטח בכוחו בלבד. זכרון זה לא רק עודד את היהדות הנרדפת משך מאות בשנים, אלא אף מחזק ללא ספק גם היום את לוחמיה הנהדרים של מדינת ישראל הצעירה. אין ספק שהוא ראוי לפרסום. אולם, גם אם זהו עיקרו של המסר, האם זהו המסר כולו?

שהרי החלש, בהטילו עצמו לסערת אלימותה של המלחמה, עלול להתרגל לאלימות זו, שלרגע נאלץ לקבלה. האמנם ישכיל לזנוח בבוא היום את דרכי הפוליטיקה והמלחמה שאימץ לעצמו

¹ ובעברית: "מה היא חנוכה? שנו חכמינו: בכ"ה בכסלו תחחילים שמונת ימי חנוכה, שאין עושים בהם הספד ותענית, שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד; נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה."

¹ במקור יש כאן כפול משמעות שלא ניתן לתרגמו. המילה 'foyer' בצרפתית, משמעה 'אח', אבל משמעה גם חיק המשפחה. אר"ז.

מאליה; גאונות הממציאה דבר שטרם נשמע כמותו, גם כשהכל כבר נאמר; אהבה המתלהטת למרות העדר שלמותו של מושא אהבתה; כח הרצון היוזם ופועל למרות המכשולים המאיימים לשתקו; התקווה המאירה חיי אנוש גם בהעדר סיבות לתקווה; אורך הרוח הסובל את שעלול להורגו. מדובר במשאביה האינסופיים של הרוח, עתירי היצירה, העולים לאין שיעור על הזהירות הטכנית. ללא חשבונות, ללא מבט לאחור, היא ממריאה בחדווה אל המרחבים, עושה למען אחרים בנדיבות שאינה מבקשת תמורה.

אולם דברי התלמוד שהבאתי לעיל, מדללים תבונה נועזת זו גם בתבונה אחרת. אכן, יצירה, חירות והתחדשות מתמדת. אולם, האם מביעה מהות מהפכנית זו של הרוח את כל מסתריה? נושבת היא הרוח לאן שתחפוץ, אולם האם כל הנושב בדרך זו הוא אכן רוח, רק מעצם העדרם של גבולות? האמנם כל פריצת גבולות היא התעלות? נרותינו אינם יכולים לדלוק עבורנו באופן סתמי בלבד. לפני נס האור הנדיב – וכתנאי מקדים לנס זה – התרחש נס אחר. נס נידח ונשכח. נס הנשכח בזוהר הנרות המתגבר ומנצח. אולם, לולא מצאו בבית המקדש ההרוס והמחולל בידי הכופרים, פך שמן קטן וטהור, חתום בחותמו של כהן גדול, אשר שרד נסתר מעין כל, ללא שינוי, משך כל אותן השנים בהן לא הודלקה המנורה, הרי לא היה כל נס חנוכה יכול להתרחש. כל הנס תלוי בשימורה של כמות כלשהי של שמן זך וטהור.

אהה! קיום בין הצללים, מקופל בתוך עצמו בגבולותיו הצרים של פך נשכח. אהה! קיום מנותק מכל מגע מפוקפק עם החוץ, קיום מנומנם מחוץ לזמן, נוזל המנמנם לו בשולי החיים כתורה המשתמרת באיזו ישיבה שכוחה, קיום מחתרתי, מבודד, במקום מחבואו התת-קרקעי מהזמן החולף ומאורעותיו. קיום נצחי, מסר מוצפן המועבר מכהן לכהן, טוהר נלעג בעולם השרוי בערבוביה! אהה! פלא המסורת, התנאי המוקדם וההבטחה של מחשבה ללא מגבלות, המסרבת להישאר רק הד, רק אדווה של תקופתה.

אהה! אור נדיב הממלא את היקום כולו, אתה שותה את חיינו התת-קרקעיים, את חיינו הנצחיים, הנאמנים לעצמם. מעלה אתה על נס שעות נפלאות אלה, עלומות וחשאיות.